

Erőmű-beruházások és hosszútávú hatásaik a hazai villamosenergia-piacra

Hackel Kristóf

PhD hallgató

BME Villamos Energetika Tanszék

Villamos Művek Csoport

hackel.kristof@vet.bme.hu

Kulcsszavak: hosszútávú modellezés, erőművi beruházás, magyar villamosenergia-piac

1. Bevezetés

A villamosenergia-piac liberalizációjának következtében a centralizált döntéshozatalt decentralizált váltotta fel. A hagyományos, centralizált villamosenergia-piacot a monopólium, a befektetéseket az ellátásbiztonság fenntartása jellemezte. A decentralizációval a szabad piaci verseny nyert utat, a befektetési döntéseket már privát energiaipari vállalatok hozzák. A piacon kialakuló árak az ösztönzők a befektetések megindítására, a beruházók elsődleges célja pedig saját profitjuk maximalizálása. Így a hangsúly a fogyasztói igény vagy kereslet kielégítéséről áttolódott az egyéni cégek haszonmaximalizálására. Ez magában hordozza a veszélyt, hogy megfelelő nagyságú árak hiányában az új befektetések elmaradásának következtében a beépített kapacitások a későbbiekben nem lesznek elegendők a jelentkező fogyasztói szükségletek kielégítésére.

A piac új struktúrája tehát olyan alapvető kérdések felvetését igényli, mint pl. hogy a decentralizált döntéshozatal vajon biztosítja-e hosszútávon a stabil és kellően alacsony villamosenergia-árakat, illetve az ellátás egy megfelelő szintű biztonságát. Emiatt szükségessé válik olyan modellek kialakítása, amelyek a villamosenergia-rendszerbe való befektetés hatásait és a piac hosszútávú működését modellezik, szimulálják. Ennek okán készítettem el egy, a villamosenergia-piac dinamikus változásainak leképezésén alapuló szimulációs modellt Matlab programozási környezetben.

A szimulációs modell a magyar villamosenergia-piacra jellemző adatokkal kerül feltöltésre és lefuttatásra. A modell segítségével az egyes termelési technológiák jövőbeli elterjedése nyomon követhető, illetve tetszőleges scenáriók hatásainak elemzése válik lehetővé, aminek a hasznossága kiemelten fontos a közelmúlt (és jelen) különösen bizonytalan gazdasági körülményei között.

2. A szimulációs modell működése

A modell egy többszörösen visszacsatolt, késleltetéseket is tartalmazó nemlineáris rendszer. Működésének lényege:

- az új kapacitáskiépítések és erőműkivonások következtében megváltozott kínálat hatására kialakuló villamosenergia-árak és kereslet kiszámítása, illetve
- az árak és kereslet változásainak az új beruházási döntésekre gyakorolt hatásának meghatározása.

A modell tehát a kereslet-kínálat dinamikus változásainak leképezésével készít becslést a villamosenergia-piac jövőben várható fejlődésére. A modell éves időbeni felbontásban vizsgálja a piacot, szabadpiaci körülményeket feltételezve és szabadpiaci éves átlagárakkal dolgozva. A megfelelő piaci környezet esetén meghozott beruházási döntések minden év elején születnek.

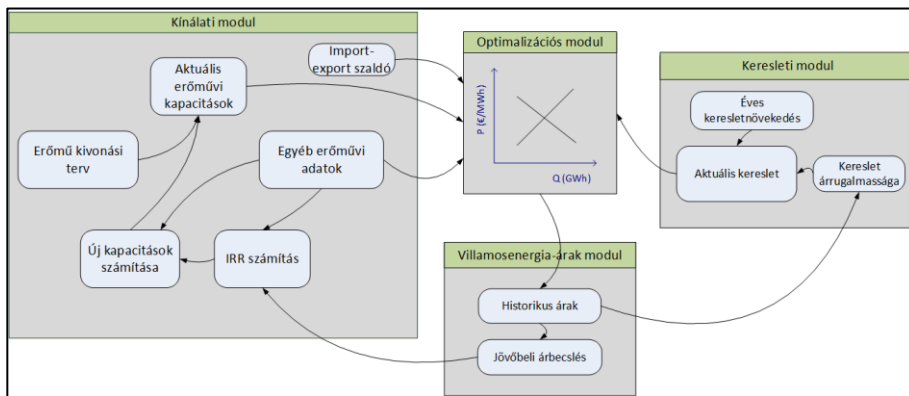
A villamosenergia-piacon kialakult árak a kereslet-kínálat egymáshoz képesti viszonyát tükrözik. Ha a kínálat növekszik, vagyis kapacitáskiépítés történik, akkor a kínálati görbe eltolódása következtében az árak csökkenni fognak. E csökkent árak csökkentik a további befektetési hajlandóságot. Az alacsony árak hosszútávon képesek megváltoztatni a fogyasztási szokásokat, így a kereslet növekedésével és a korszerűtlen erőművek leépítésével az árak emelkedésnek indulnak, ami új befektetőket vonz a piacra.

Azt, hogy a befektetők milyen technológiával működő erőműbe ruháznak be, az szabja meg hogy milyen az adott technológia jövedelmezőképessége. Ez az erőmű jövőben várható pénzáramlásaitól és beruházási költségétől függ. A befektetők jövőbeli pénzáramlásaik számításának céljából próbálják megbecsülni a jövőben kialakuló villamosenergia-árakat, és azt felhasználva döntést hoznak. Beruházási döntésükkel az adott erőmű felépítését követően hatást gyakorolnak a piac egészére, és így az árakra is. A megváltozott árak megváltoztatják nemcsak a keresletet, hanem a jövőbeli villamosenergia-ár előrejelzéseket is, ami befolyásolja a további befektetési döntéseket. A modellem ezt a dinamikus viselkedést követi nyomon és képezi le.

Az elkészített modell négy különböző modulból épül fel: a kínálati és keresleti modulból, az optimalizációs modulból és a villamosenergia-árak modulból. Az 1. ábra mutatja a modell egyszerűsített felépítését és a modell elemei közötti főbb kapcsolatokat.

A modellben definiált különböző erőműtípusok technológiájuknak megfelelően eltérő tulajdonságokkal rendelkeznek. Ilyen tulajdonságuk például a termelési, beruházási költségük, a kiépíthető minimális és maximális kapacitásuk, a felépítésükhöz szükséges idejük, stb. A befektetők a múltbeli villamosenergia-árakból becslést tesznek a jövőbeliekre, amely becslésből számítható az egyes erőművek megtérülése. Amennyiben ez meghalad egy minimális szintet, úgy megkezdődik az erőmű építése. Az építendő erőmű kapacitását az határozza meg, hogy mennyire jövedelmező a költségei és a várt

villamosenergia-árak alapján. Az építési időt követően a kínálat kibővül a felépített kapacitásoknak megfelelően, illetve csökken az abban az adott évben esedékes erőmű kivonások kapacitásával. A kereslet folyamatos változását az árra való reagálás, illetve a folyamatos évenkénti keresletnövekedés határozza meg. E két összefüggő folyamat (kínálat és kereslet változása) eredményeként alakul ki minden egyes évben az egyensúlyi ár, amely ezután részét képezi majd a jövőbeli árbecslés alapjául szolgáló múltbeli adatoknak, és a folyamat újraindul.

1. ábra: A modell felépítése: modulok és a leglényegesebb kapcsolataik

Villamosenergia-árak modul

Ahhoz, hogy a különböző típusú erőművek megtérülését számítani lehessen (ami a későbbiekben alapul szolgál a kapacitáskiépítések mértékének meghatározásához) elengedhetetlen a jövőbeli villamosenergia-árak becslése. A modell ezt a becslést a múltbeli árakat felhasználva Holt lineáris trend modelljének [1] segítségével végzi. E becslési eljárás a közelmúlt árait nagyobb súllyal veszi figyelembe és a trendhatásoknak megfelelően tesz előrejelzést. A becslés egy csillapítási tényezővel is kiegészítésre került, hogy a távolabbi (10-20 év) évekre készült előrejelzés a trendhatásokat követve ne váljon túlzóvá, vagyis a modellt ne becsüljön túl. A becslési eljárás matematikai leírását az (1) egyenlet mutatja.

$$\begin{aligned} \hat{p}_{t+h|t} &= l_t + (\phi + \phi^2 + \dots + \phi^h) \cdot b_t \\ l_t &= \alpha \cdot y_t + (1 - \alpha) \cdot (l_{t-1} + \phi \cdot b_{t-1}) \\ b_t &= \beta \cdot (l_t - l_{t-1}) + (1 - \beta) \cdot \phi \cdot b_{t-1}, \end{aligned} \quad (1)$$

ahol $\hat{p}_t$ a t . évre becsült ár, h a becsült évek száma, l_t a t . év árának becsült szintje, b_t a t . év becsült meredeksége, α és β simítási konstansok és ϕ a csillapítási faktor.

A modell futtatásához bemeneti változóként definiálni szükséges az elérhető múltbeli villamosenergia-árakat. A szimuláció minden egyes ciklusában a múltbeli árak adatbázisa az adott évi kereslet-kínálat által meghatározott egyensúlyi árral bővül, amelynek köszönhetően a következő ciklusban más villamosenergia-árak kerülnek majd becslésre.

Kínálati modul

Az előrejelzett villamosenergia-árakkal, valamint az egyes technológiákra jellemző beruházási és változóköstségekkel egy erőmű belső megtérülési rátája (IRR- Internal Rate of Return) számolható. A belső megtérülési ráta egy jövedelmezőségi mutató, és értéke az a kamatláb, amely mellett a beruházás nettó jelenértéke egyenlő nullával ((2) egyenlet). Nagyobb belső megtérülési ráta nagyobb jövedelmezőséget jelent.

$$NPV = C_0 + \frac{C_1}{1 + IRR} + \dots + \frac{C_t}{(1 + IRR)^t} = 0, \quad (2)$$

ahol NPV a nettó jelenérték, C_0 a beruházási költség, C_t a t . évi nettó cash flow, IRR pedig a belső megtérülési ráta.

Különböző erőműtípusok eltérő költségekkel, építési idővel és átlagos kihasználtsággal rendelkeznek, így belső megtérülési rátájuk is különbözik. Ezek a megtérülési ráták minden évben változnak az előrejelzett villamosenergia-árak miatt.

Befektetési döntések az egyes erőműtípusok jövedelmezősége alapján születnek. Minél jövedelmezőbb egy technológia, annál több kapacitás kiépítésébe ruháznak be a befektetők. Minden erőműtípushoz definiálásra kerül egy minimális és egy maximális belső megtérülési ráta szint és a hozzá tartozó kiépíthető kapacitás. Ha egy erőmű belső megtérülési rátája egy adott évben a minimális szint alatt van, akkor nem történik kapacitáskiépítés, ha a maximális szint feletti, akkor a kínálat az erőműtípushoz tartozó maximális kiépíthető kapacitással fog bővülni. Közbülső belső megtérülési ráta esetén a minimális és maximális kiépíthető kapacitási érték közötti lineáris függvénynek megfelelő kapacitással történik a bővítés.

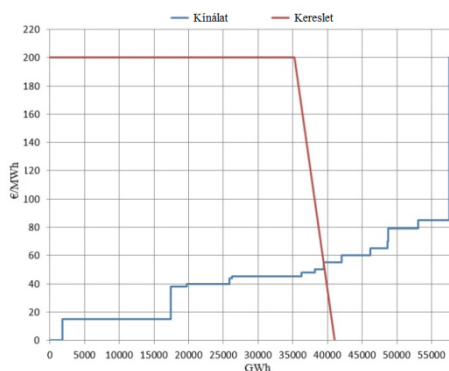
Az aktuális kapacitással, az egyes technológiákhoz tartozó átlagos kihasználtsággal és határköstségekkel előállítható a kínálat görbéje (2. ábra). Az egyes lépcsők az egyes erőműtípusokat reprezentálják a hozzájuk tartozó határköstséggel.

Keresleti modul

A kereslet leképezése a kínálathoz képest aggregáltabb formában történik. Ennek oka, hogy az egyes fogyasztói szegmenseket jóval nehezebb elkülöníteni egymástól, mint a különböző termelési technológiákat. Ezen kívül a fogyasztók döntő többségét rövidtávú árrugalmatlanság jellemzi, ami azt jelenti, hogy fogyasztási szokásaikat nem képesek egyik pillanatról a másikra megváltoztatni. Természetesen hosszútávú árrugalmassággal minden fogyasztó rendelkezik, hiszen hosszabb távon megváltozhat a villamosenergia-fogyasztási szokásuk, illetve az ipari fogyasztók beruházhatnak olyan berendezésekbe, amelyek lehetővé teszik más energiaforrás használatát. Minél nagyobb mértékben változik meg a villamos energia ára, annál nagyobb lesz a fogyasztásban bekövetkező változás is. A várható hosszútávú keresletnövekedés leképezésére egy exogén változóként definiált növekedési ütemmel az aktuális kereslet évenként növekszik. A kereslet görbéje megfigyelhető a 2. ábrán.

Optimalizációs modul

Az optimalizáció lényege a társadalmi jólét (fogyasztói és a termelői többlet) maximalizálása, és célja az egyensúlyi ár meghatározása. Az optimalizáció során a változó költségek határköltségként jelennek meg tökéletes versenyt feltételezve. Az egyensúlyi ár grafikusán a kínálati és keresleti görbe metszéspontjánál alakul ki, ahogyan az a 2. ábrán megfigyelhető.

2. ábra: Keresleti és kínálati görbe

3. Specifikáció a magyar villamosenergia-piacra

A villamosenergia-árak modul historikus adatai az 1996-os évektől kerültek feltöltésre. 2010 óta rendelkezésre álltak szabadpiaci éves átlagárak a HUPX megalakulása révén. 2004 és 2010 között az árak a kapacitás aukciók [2] szerint kerültek megválasztásra, amelyek szabadpiaci áraknak tekinthetők. 1996 és 2004 között csak végfelhasználói árak álltak rendelkezésre, így azokból közelítőleg számítottam a fiktív szabadpiaci átlagárakat, figyelembe véve az ÁFA változását is.

A kínálati oldal adatait a jelenleg üzemelő magyar erőművek adatai alapján töltöttem fel. A befektetők által választható erőműtípusok megfelelnek a Magyarországon üzemelő 50 MW-nál nagyobb teljesítményű erőműveknek, valamint a különböző technológiák szerint működő kiserőműveknek. Minden év végén az azonos technológiával üzemelő épített erőművek kapacitása összegzésre kerül a magyar villamosenergia-piac fejlődésének elemezhetősége érdekében. Az egyes erőművek főbb paraméterei láthatók az 1. táblázatban. Az átlagos kihasználtságot a [3] és [4] szerint választottam meg, valamint a határköltségeket az [5] és [6] alapján definiáltam. A megújuló források határköltsége nulla értékkel van figyelembe véve, hiszen rájuk kötelező átvétel vonatkozik. Az építési időket [7] alapján választottam meg. Az erőműkivonási-tervet a [4] szerint implementáltam. Megjegyzésre érdemes, hogy a 400 MW-nál nagyobb kapacitásleépítéseket a modell figyelmen kívül hagyja, hiszen e blokkok, erőművek stratégiai fontossággal bírnak és leépítésükről, valamint pótlásukról nem csupán gazdasági mechanizmusok szerint döntenek, hanem az energiapolitikai érdekeket és egyéb szabályozásokat is szem előtt tartva. Ez a Paksi Atomerőművet, valamint a Mátrai Erőmű két blokkját érinti.

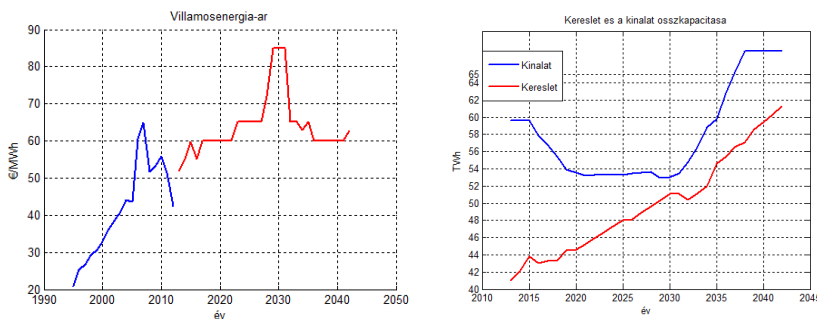
1. táblázat: Erőművek Magyarországon

Erőmű	Teljesítmény (MW)	Átlagos kihasználtság (óra/év)	Határköltség (€/MWh)	Technológia	Erőmű	Teljesítmény (MW)	Átlagos kihasználtság (óra/év)	Határköltség (€/MWh)	Technológia
Alaperőművek					Hőszolgáltató				
Paks	2000	7800	15	nukleáris	Budapest	410	4000	48	CCGT (fűtőszeszanos)
Mátra	950	6500	40	szén-lignit	Debrecen	95	3500	48	CCGT (fűtőszeszanos)
Oroszlány	240	5500	50	szén-lignit	Pécs+Ajka	174	2000	44	biomassza
Menetrendtartó erőművek					ISD Power	65	2000	60	CCGT
Dunamenti gáz	860	1000	79	gas	Kiserőművek				
Dunamenti CCGT	826	3000	60	CCGT	Cáz	750	3000	38	gáz
Gönyű	440	3500	60	CCGT	Szél	330	2000	0	szél
Bakonyi	120	1000	70	OCGT	Nap	10	1300	0	nap
GTER	410	30	120	OCGT (olaj)	Egyéb	260	4500	0	víz, biomassza, fölgáz, stb.

4. Eredmények

A villamosenergia-árak és a kereslet-kínálat fejlődése

A 3. és 4. ábra mutatja a villamosenergia-árak és kereslet-összkínálat változását 2014 és 2043 között. Előbbi ábrán a kék szín a tény adatokat jelöli, míg a piros a modell által számoltakat. Utóbbi ábrán a kék szín az összkínálatot jelenti, vagyis a kiépült kapacitások által megtermelhető energia mennyiségét, míg a piros a keresletet jelöli. A termelt és fogyasztott energia mindig egyenlő.

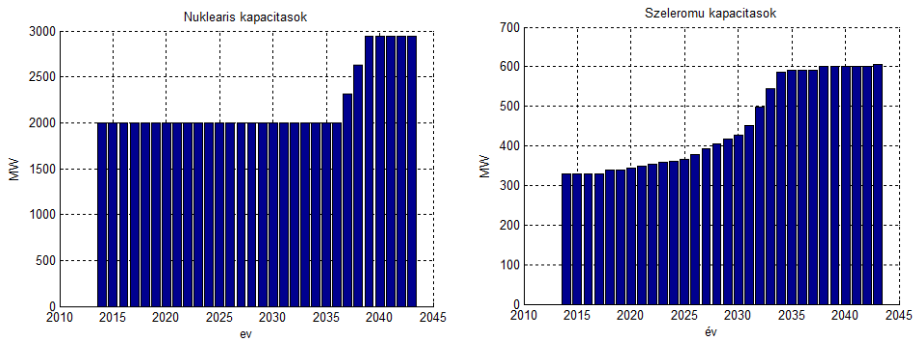

3. és 4. ábra: Villamosenergia-ár, illetve a kereslet- összkínálat alakulása

2014-től kezdve az árak nem elegendően magasak új kapacitáskiépítések ösztönzéséhez. Az erőműlépítéseknek köszönhetően 2015-től 2021-ig folyamatos kapacitáscsökkenés figyelhető meg. Ezzel párhuzamosan a kereslet növekszik az éves növekedési faktor mértékével. A villamosenergia-árak enyhén emelkednek. 2031-ben a maximálisan nyújtható (importot is figyelembe véve) kínálat és a kereslet között a legkisebb a különbség, így az árak ugrásszerűen megnövekednek. Az ár meredek növekedésének köszönhetően a villamosenergia-ár előrejelzések is kedvezőbbek befektetői oldalról, így megindulnak a kapacitáskiépítések, amelynek következtében a kínálat folyamatosan növekszik, és visszaszorítja az árakat. Megjegyzésre érdemes a 2032-ben tapasztalható kereslet visszaesés, amely a megnövekedett árakra való fogyasztói reakció következménye.

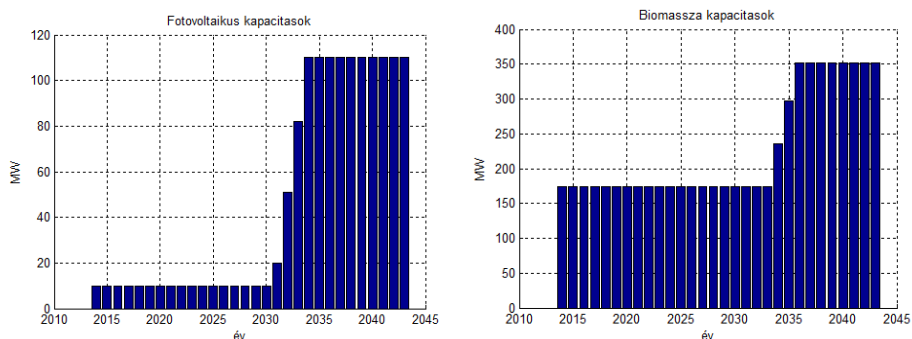
A termelési technológiák fejlődése

A 5. ábra illusztrálja a nukleáris kapacitások várható változásait. A modell szerint 2030-ban történik beruházási döntés, aminek következtében az építési időt követően a 2000 MW-os kapacitás fokozatosan 3000 MW-ra bővül. Megjegyzésre érdemes, hogy Magyarországon jelenleg tervezik a Paksi Atomerőmű bővítését 1200 MW-tal 2025-ig, amely a modell kimenetével nagyságrendileg összhangban van.

5. és 6. ábra: Nukleáris és szelerőműi kapacitások

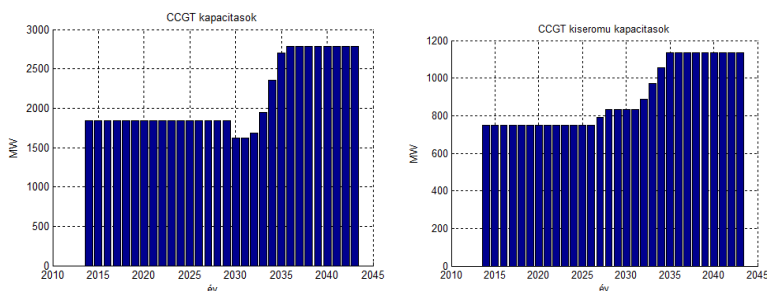
A 6-8-as ábrák a megújulók terjedését mutatják be. A szelerőművi, fotovoltaikus és biomassza kapacitások is bővülnek, habár a penetráció mértéke mérsékelt. Magyarországon a jelenleg engedélyezett 330 MW-nyi szelerőművi kapacitás korlátjával a modell nem számol.

7. és 8. ábra: Fotovoltaikus és biomassza kapacitások

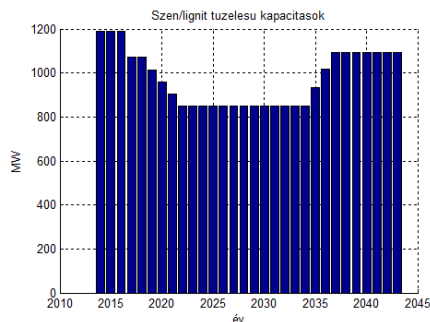
A 9. és 10. ábrák a kombinált ciklusú gázturbinák (CCGT) elterjedését mutatják. Jelenleg ez az egyik legmodernebb technológia, így a modell alapján becsülhető kapacitásuk a jövőben is számottevő lesz.

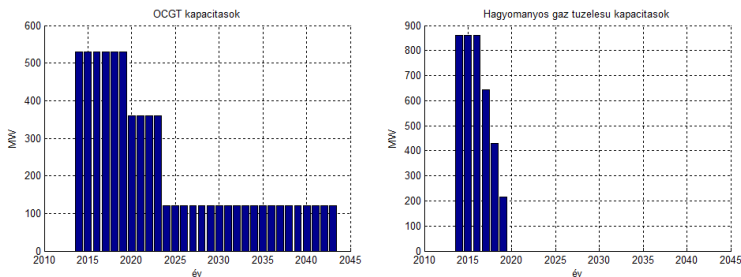
9. és 10. ábra: CCGT kapacitások

A szén/lignit tüzelésű erőművi kapacitások alakulása látható a 11. ábrán. A kezdeti erőműlépítések a későbbiekben pótlásra kerülnek, így stagnáló technológiaként lehet rá tekinteni. Ez természetes is, hiszen mint alaperőművek kulcsfontosságú szerepet töltenek be a villamosenergia-rendszerben, így rájuk várhatóan a jövőben is szükség lesz.

11. ábra: Szén/lignit tüzelésű kapacitások

A 12. és 13. ábrák mutatják a nyílt ciklusú (OCGT) és a hagyományos gáztüzelésű kapacitások alakulását. Megfigyelhető, hogy mindkettő hanyatló technológia, elavult, nem elegendően gazdaságos termelési technológia, és ennek következtében a jövőben várhatóan csökkenni fog a kapacitásuk a villamosenergia-rendszerben.

12. és 13. ábra: OCGT és hagyományos gáztüzelésű kapacitások

5. Összefoglalás

Az elkészített szimulációs modell a villamosenergia-piac hosszútávú fejlődését képes bemutatni a kereslet-kínálat dinamikus változásainak leképezésével. A modellt a magyar villamosenergia-piacra specifikáltam az exogén változók megfelelő megválasztásával. Bemutattam a kapott eredményeket és az egyes technológiákat megkülönböztettem terjedő, stagnáló vagy hanyatló fejlődésük szerint. A modell segítségével különböző scenáriók elemzése válik lehetővé, például elemezni lehet a megújulók elterjedésének hatását az árakra, illetve az egyéb technológiákba történő beruházási hajlandóság változására. Fontos megjegyezni, hogy a modell csak nyilvánosan hozzáférhető, nem validált adatok alapján készült, továbbá elhanyagolásokat tartalmaz, így stratégiai döntések meghozatalához jelen formájában nem szolgálhat alapul. A modell további fejlesztési lehetőségei például a felbontási idő növelése, szezonális hatások figyelembe vétele, illetve sztochasztikus változók bevonása.

Hivatkozások

- [1] Rob J. Hyndman (2002, Aug): „Forecasting based on state space models for exponential smoothing”. [Online]
Elérhető: <http://peerforecaster.com/downloads/pegels.pdf>
- [2] MVM Kapacitás aukció [Online]
Elérhető: <http://www.mvm.hu/hu/hirek/SitePages/newsType.aspx?Type=Trade>
- [3] Dr. A. Stróbl, GTTSZ: Hazai energiaforrásaink és lehetőségeik, „A hazai erőműépítés helyzete és távlatai”, előadás, Hungexpo, Budapest, 2010. május 4.
- [4] Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító ZRt., Rendszerirányítási Igazgatóság, Rendszerszintű Tervezési és Elemzési Osztály, „A Magyar Villamosenergia-rendszer közép- és hosszútávú forrásoldali kapacitásfejlesztése 2012.”, Budapest, 2012
- [5] Regionális Energiagazdasági Kutatóközpont (REKK), „A kapcsolt hő- és villamosenergia-termelés versenyképessége és szabályozási kérdései Magyarországon”, Budapesti Corvinus Egyetem, 2010, 69. oldal
- [6] Energiakutató Intézet (EKI Kft.)- REKK, „A hazai végső energia-felhasználás és a villamosenergia-ár prognózisának elkészítése 2020-ig”, Budapest, 2009, 38. oldal
- [7] GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft, „Erőműfejlesztések az EU-ban és a hazai alternatívák”, Energiapolitikai Füzetek XVI. szám, Budapest, 2009, 13. oldal
- [8] European Committee, „A Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a villamosenergia-ellátás biztonságát és az infrastrukturális beruházások védelmét célzó intézkedések előrehaladásáról” 52010DC0330, Brussels, 2010
- [9] GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft., „Az állam szerepe a villamosenergia-szektorban”, Energiapolitikai Füzetek I. szám: Budapest, 2005, 23. oldal